

מנהלת הניקיון הארצית – הצעה למתווה עבודה

א. תקציר

מינהלת ניקיון ארצית יוצאת לדרך וזו ההזדמנות להגברת פעילות ע"י הכנה ותקצוב של תכנית חומש לעשייה מגוונת. בין היתר: פעילות חינוכית רציפה וממוקדת, קידום מהפכת צוותי הסברה בטבע, הגברת האכיפה וחיזוק המחקר.

ב. כללי

המרחב הציבורי בישראל מלוכלך ויש צורך דחוף לקדם את ההתמודדות עם אתגר הניקיון. הצורך הזה מגובה בקריאה ציבורית מתחזקת להגברת התקצוב והפעילות בנושא. יש לנו עוד דרך ארוכה ללכת עד היעד - בעת הזו ישראלים רבים משליכים מדי יום פסולת קטנה אך הם אינם תופסים את עצמם כמלכלכים ונוטים להאשים את האחר.

המשרד להגנת הסביבה מקים את מינהלת הניקיון הארצית. יישר כוח לשרה להגנת הסביבה תמר זנדברג על היוזמה. על המינהלת לגבש ולתקצב תוכנית חומש להתמודדות עם אתגר הניקיון אשר תכלול אמצעים ופעולות אשר ישפיעו על דפוסי ההתנהגות של הציבור אך בכך אין די - מחקר עדכני מצא גם קשר בין רמת הניקיון הנמוכה לבין תפיסות אצל בעלי תפקידים רלוונטיים אשר לחלקם מיקוד שליטה נמוך, כלומר חוסר אמון ביכולת שלהם עצמם לקדם את השינוי.

זמן רב אתגר הניקיון לא טופל וכעת מינהלת הניקיון יוצאת לדרך. בעלי תפקידים ברשויות ובמועצות אזוריות, גופים ירוקים וארגוני החברה האזרחית מזהים את ההזדמנויות לחולל את השינוי אך כל אחד מהם מבקש לוודא שהסוגייה המטרידה אותו תהיה זו העומדת בראש הרשימה לטיפול. סדר היום של מינהלת הניקיון זו החלטה חשובה שיש לקבל מתוך ראיית התמונה הרחבה וחיבור עמוק לנעשה בשטח.

להלן שלוש סוגיות אשר עשויות להשפיע על סדר היום ויש חשיבות לפעול בהן כבר בשלב היציאה לדרך.

1. מי הם השותפים החשובים שיש לרתום לפעילות מינהלת הניקיון הארצית?

המשרד להגנת הסביבה משפיע על תרבות הניקיון במרחב הציבורי אך יש לרתום לפחות עוד שני משרדים נוספים:

(א) משרד החינוך – מחנך כ 2.5 מיליון ילדים מגיל גן ועד יב', מעסיק כ 250,000 אנשי חינוך והוראה, משפיע על תכני החינוך הבלתי פורמלי ובכלל זה תנועות הנוער, קייטנות, של"ח ועוד. למשרד תקציב גדול והשפעה על ציבור רחב. כל אלו הופכים אותו למשמעותי מאוד ויש לוודא שבכירי משרד החינוך ירתמו למשימות המינהלת.

(ב) משרד הפנים - אחראי על חלק מהתקציבים של הרשויות והמועצות האזוריות, מפרסם תמיכות רלוונטיות, קובע את היקף התקנים, רמות השכר ודרישות הסף במגוון משרות רלוונטיות ועוד. כל אלו הופכים את המשרד למרכזי מאוד בכל הקשור לניקיון המרחב הציבורי ויש לוודא שגם בכירי משרד הפנים ירתמו למשימות המינהלת.

2. איפה מתחילים - האם יש לטפל תחילה בנעשה במרחב האורבני או בנעשה בשטחים הפתוחים?

ידוע שהציבור נמצא ברוב הזמן במרחב האורבני ולפיכך אם הציבור יתרגל לשמור על הניקיון בתוך הישוב הוא ינהג כך גם בטבע וזה יכול להוות שיקול להשקיע תחילה את המשאבים בעשייה במרחב האורבני. מנגד, השטחים הפתוחים פחות מנהלים, המועצות האזוריות כורעות תחת הנטל ובשורה התחתונה הטבע מלוכלך ועל כן יש הגיון להשקיע תחילה את המשאבים שם. בסופו של יום, יש למינהלת את הצורך לפעול בשני הכיוונים במקביל.

3. איפה מתחילים - השפעה על הציבור הרחב ובו משליכי פסולת קטנה או עבריינים המשליכים ערימות פסולת?

עפ"י מחקר עדכני אין 'טיפוס מלכלך' והשלכת פסולת קטנה-אישית היא דפוס פעולה שישיראליים רבים מבצעים כדבר שבשגרה ומשום כך יש טעם להתמקד תחילה בצמצום תופעה זו. מנגד, השלכה (עבריינית) של ערימת פסולת בטבע יוצרת מפגע גדול, קבוע ומזיק ועל כן יש טעם להתמקד בהתמודדות עם עברייני הפסולת אך יש לקחת בחשבון שעברייני הפסולת הם מעטים ביחס לרוב הציבור. גם בסוגיה זו ניתן וצריך לחלק את המאמצים והמשאבים לשתי הגזרות.

מינהלת הניקיון הארצית – הצעה למאפייניה העיקריים.

1. מטרה

שיפור משמעותי ברמת הניקיון במרחב הציבורי כפועל יוצא של אחריות הציבור על מעשיו ושינוי דפוסי התנהגות.

2. יעד מרכזי

בעת הזו רבים משליכים פסולת קטנה וניתן לומר כי 'השלכת פסולת קטנה היא פעולה נורמטיבית בחברה הישראלית' חיזוק לטענה היא העובדה שבמקרים רבים המשליכים אינם מסתירים את המעשה. לפיכך מוצע שיעד מרכזי יהיה - הפיכת השלכת פסולת מדפוס התנהגות נורמטיבי לדפוס התנהגות א-נורמטיבי שמבוצע ע"י מעטים ועפ"י רוב בהיחבא. כשנגיע ליעד, השלכת פסולת קטנה ברחוב ובטבע תגרור גינוי ציבורי (אין הכוונה שאדם יגנה אדם אחר באופן פיס'י).

3. הצעה למתווה עבודה של המינהלת

הובלת המינהלת ע"י המשרד להגנת הסביבה והמשתתפים הם משרדי החינוך והפנים וגם משרדי הביטחון, חקלאות, תירות ועוד ואתם מרכז השילטון המקומי, מרכז המועצות האזוריות, ארגוני חינוך (כולל בלתי פורמלי), גופים ירוקים, ארגוני חברה אזרחית ואנשי דת. הפעילות השוטפת תבוצע ע"י צוותי עבודה מקצועיים בהקפדה על שיתוף הציבור.

- הובלת המינהלת - תכלול הפעילות, איגום משאבים וחיבור שותפים רלוונטיים.
- פעילות שוטפת - פיתוח תוכנית חומש הוליסטית להתמודדות עם אתגר הניקיון, בחינת האפקטיביות של מתודות ו'כלי עבודה' קיימים, לדוגמה הפעלת צוותי הסברה. גיבוש פעולות להשלמת כלי העבודה הקיימים.

4. הצעה לתחומי פעילות ונושאים לטיפול

(א) תחום ממשל

- ממשלה
- גיוס משרדי ממשלה להשתתפות במשימות המינהלת תוך הקצאת משאבים. הכנה ותקצוב של תכנית חומש להתמודדות הוליסטית עם אתגר הניקיון. הרחבת השימוש במשאבים מתוך הקרן לשמירת הניקיון למימון התכנית. בחינה מחודשת של מגוון תקנים רלוונטיים ברשויות בדגש על היקף תקנים, דרישות סף, רמת שכר ועוד.

• רשויות

תקצוב תלת שנתי לק"ק שיפור רמת הניקיון, הקמת וועדות היגוי רשותיות לנושא בדגש על מעורבות אגפי חינוך ורווחה. בחינת דרכים להפיכת הקשר בין הרשות לתושב מקשר בעל מאפייני 'ספק לקוח' לקשר בעל מאפייני שותפות. בחינת שדרוג העסקת מנקי הרחוב ושילוב פעילות הסברה בשגרת עבודת המנקים.

• מועצות אזוריות

גיבוש סל כלים אשר יאפשר למועצות האזוריות להתמודד עם היקפי המבקרים והפסולת בשטחים הפתוחים בתחומן, כולל מהלך ארצי לצמצום השימוש בחד"פ בטבע. בחינת הבסיס לחישוב תקני פיקוח במועצות אזוריות.

(ב) תחום השפעה ציבורית

• תוכניות חינוכיות מגן ועד צבא

הכנסת תוכניות חינוכיות למערכי לימוד מגן ועד צבא (כולל בלתי פורמלי). הקפדת מורים על 'דקה של סדר וניקיון' בתחילת כל שיעור, החזרת התורנות הכיתתית, הטמעת השימוש בסקרי ניקיון במוסדות חינוך, הנגשת 'כלי עבודה' ומערכי שיעור עדכניים בנושא התמודדות אפקטיבית עם אתגר הניקיון למורים וגננות בשלב הכשרתם.

- קידום מהפכת צוותי ההסברה

הרחבת פעילות צוותי ההסברה כך שתבוצע הסברה מקצועית, רציפה ומתמשכת באתרי טבע למשל חופים ויערות ובמרחב האורבני – ברחוב, בתי תפילה, מרכזי קניות וגם הסברה מבית לבית. המסבירים חוזרים על מסר האחריות האישית לשמירה על הניקיון ומגייסים את הציבור. ניהול קמפיין הסברה ארצי בתקשורת וברשתות החברתיות.

(ג) **תחום מניעה**

- חקיקה

עדכון ושיפור חוק הניקיון במטרה להתאים אותו לעת הזאת ולאתגרים אותה היא מזמנת.

- אכיפה

הקמת גוף מרכזי המאגד את כלל הגופים המוסמכים לאכוף את חוק הניקיון ויצירת תכנית עבודה פרטנית לאכיפה.

(ד) **תחום תשתיות**

- פסולת בנין

צמצום השלכת פסולת בנין בשטחים הפתוחים, בין היתר, באמצעות חקיקה שתחייב קבלני פינוי פסולת בניין להתקין G.P.S ברכבם לצורך מעקב אחר נתיב נסיעתם. בנוסף, חקיקה שתחייב קבלני בניין ואנשים פרטיים להציג אישור פינוי פסולת הבניין לאתר חוקי לסילוק פסולת בניין כתנאי לקבלת טופס 4.

- פחים

בחינה של אפשרות לביצוע מהלך כלל ארצי לצמצום השימוש בפחים קטנים והטמעת השימוש בפחים גדולים. לדוגמה: ברשויות הוצאת אשפתונים ופחי 360 ל" והטמעת השימוש בפחים טמונים. באתרי טבע, הוצאת פחי 60 ליטר והטמעת השימוש במכולות עם פתחים אטומים לבע"ח. כל זאת בליווי הסברה להדגשת הרציונל מאחורי המהלך.

(ה) **תחום מחקר וטכנולוגיה**

- מחקר

קידום המחקר בנושא שמירת הניקיון במגוון תחומי חקר ובמגוון מוסדות אקדמאיים ככלי להגברת המקצועיות הידע, הבסיס לקבלת החלטות והיכולת לפתח יעדים מדידים. מציאת מקורות להקצאת מלגות למחקרים רלוונטיים.

- טכנולוגיה

קידום שימוש בטכנולוגיה לדוגמה מעקב G.P.S אחר משאיות פסולת, קריאה מרחוק של נפח פחים, מיפוי מפגעי פסולת.

ג. החברה האזרחית ושילובה במינהלת הניקיון הארצית

לצד הפעילות המבורכת של המשרד להגנת הסביבה, החברה האזרחית פועלת כבר שני עשורים להביא את ערך הניקיון למקום ראוי בסדר היום הציבורי. יוזמות אזרחיות פועלות בהצלחה וחלקן בשלות להפעלה ברמה הארצית, לדוגמה: פעילות חינוכית ממוקדת, מהפכת הפעלת צוותי הסברה בטבע, מחקר, כנסים ארציים שהפכו לשגרה ועוד. לכן יש חשיבות רבה לשלב את החברה האזרחית בתהליכים הקשורים לקביעת אופייה של המינהלת, סדר יומה וכיוצ"ב.

בברכה,

תומר אשל – מנכ"ל עמותת נקי וחברי העמותה.